

Knjižnice u Zadru tijekom Domovinskog rata i očuvanje knjižnične građe

---

Šimunović, Josipa

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:032060>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za informacijske znanosti

Preddiplomski sveučilišni studij informacijskih znanosti - knjižničarstva
(jednopedmetni redovni)

Josipa Šimunović

**Knjižnice u Zadru tijekom Domovinskog rata i
očuvanje knjižnične građe: analiza propisa i smjernica
vezanih uz postupanje u slučaju oružanih sukoba**

Završni rad

Zadar, 2016.

Sveučilište u Zadru

Odjel za informacijske znanosti

Preddiplomski sveučilišni studij informacijskih znanosti – knjižničarstva (jednopedmeni redovni)

Knjižnice u Zadru tijekom Domovinskog rata i očuvanje knjižnične
građe: analiza propisa i smjernica vezanih uz postupanje u slučaju
oružanih sukoba

Završni rad

Student/ica:

Josipa Šimunović

Mentor/ica:

Doc. dr. sc. Marijana Tomić

Zadar, 2016.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Josipa Šimunović**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Knjižnice u Zadru tijekom Domovinskog rata i očuvanje knjižnične grade: analiza propisa i smjernica vezanih uz postupanje u slučaju oružanih sukoba** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 28. rujna 2016.

Tablica sadržaja

1. Uvod.....	1
2. Razaranja tijekom Domovinskog rata u Hrvatskoj.....	3
3. Stanje knjižnica u Zadru tijekom Domovinskog rata	5
3.1. Rad knjižnica u ratnim uvjetima.....	7
4. Očuvanje knjižnične građe.....	11
4.1. Problemi prilikom očuvanja građe u kulturnim ustanovama.....	12
5. Istraživanje.....	14
5.1. Cilj i svrha istraživanja	14
5.2. Metodologija istraživanja	14
5.3. Rezultati istraživanja	15
5.4. Rasprava	16
6. Zaključak.....	18
7. Popis literature	20

Sažetak

Svrha ovog završnog rada jest upoznati se sa situacijom u kojoj su se našle knjižnice, odnosno knjižničari tijekom Domovinskog rata, te postupcima koje su primjenjivali knjižničari kako bi zaštitili knjižničnu građu u tom razdoblju. Svrha rada je i analiza propisa vezanih uz zaštitu građe u slučaju oružanih sukoba. Ova tema je važna kako bi se istražilo stradavanje knjižnica, djelovanje knjižnica u Zadru tijekom Domovinskog rata, odnosno njihovo postupanje prema knjižničnoj građi i korisnicima. Saznat će se na koji način su knjižničari pokušali sačuvati knjižnu građu, te koliko su knjige zapravo bile važne korisnicima za vrijeme Domovinskog rata. Knjižničari su pokušavali što većem broju korisnika osigurati građu koju su tražili i nastavili su s radom bez obzira na ratne okolnosti. U takvim izvanrednim okolnostima važno je poznavati propisane postupke poslovanja, u ovom slučaju postupke vezane uz postupanja u slučaju oružanih sukoba. Teorijski dio rada će se najviše baviti upravo djelovanjem knjižnica za vrijeme Domovinskog rata na području Zadra. Pozornost će biti usmjerena na razaranje knjižnica, djelovanje knjižničara, rad sa korisnicima, očuvanje knjižnične građe i problemi koji se mogu javiti prilikom očuvanja građe u kulturnim ustanovama u okolnostima oružanih sukoba. Istraživački dio rada bavi se analizom zakona i propisa u knjižničarstvu u Hrvatskoj koji se tiču rada knjižnice i očuvanja knjižnične građe u slučaju oružanih sukoba.

Ključne riječi: Domovinski rat, zaštita knjižnične građe, knjižnično poslovanje, propisi

1. Uvod

Knjižnice su važan dio svakoga društva jer opažaju potrebe zajednice koja ih okružuje te ih nastoje zadovoljiti bilo da je to posudba knjiga, potreba za informacijama i znanjem ili drugi načini na koji mogu pomoći korisniku. Knjižničari nastoje što više biti na raspolaganju svojim korisnicima i svojoj zajednici kako bi time doprinijeli i boljem razvitku šire zajednice. Takvim su razmišljanjem knjižničari obavljali svoj posao za vrijeme rata, točnije Domovinskog rata. Ovaj rad se bavi djelovanjem knjižnica, odnosno knjižničara tijekom rata, stanju knjižnica u Zadru i očuvanjem knjižnične građe. U radu će se analizirati zakoni i smjernice kojima se propisuje briga o građi tijekom oružanih sukoba.

Domovinski rat je bolno razdoblje Republike Hrvatske u kojemu su se dogodila teška razaranja i stradavanja. Nisu bile uništene samo kuće, zgrade, brojni objekti, već i veliki broj knjižnica i kulturnih spomenika koji su bili od nacionalne važnosti, a neki i pod zaštitom UNESCO-a. Ugašeni su i izgubljeni brojni životi ljudi. Knjižnice su se pokazale od iznimne važnosti jer su bile jedine kulturne ustanove koje su radile tijekom Domovinskog rata i održavale dojam normalnog života. Radile su neprestano, a ljudi su znali gdje mogu potražiti bijeg od surove stvarnosti. Knjižnice su bile otvorene svakog radnog dana, a jedino su za vrijeme uzbune bile zatvorene¹. Naravno, morale su se prilagoditi ratnim uvjetima. Knjižničari su se tako prikazali poput ljudi koje odlikuje snalažljivost, dosjetljivost, marljivost, briga za druge, odanost i osjećaj dužnosti. Ne postoji puno literature o djelovanju knjižnica tijekom Domovinskog rata, niti se dovoljno o tome govori. Ovim se je radom nastojalo što bolje upoznati rad knjižnica, odnos djelatnika i korisnika tijekom Domovinskog rata, ali i očuvanje knjižnične građe.

Knjižnice tijekom rata nisu bile pošteđene stoga ih granate nisu zaobišle. Dosta je veliki broj knjižnica koje su nastradale, a među njima su i knjižnice grada Zadra. Nastojalo se što vjernije prikazati stanje kako bi se više pažnje obraćalo na rad knjižnica tijekom rata i poboljšale mjere očuvanja građe. Zadarske su knjižnice posjedovale vrijednu i staru građu, a i sam je poluotok grada Zadra bio pun kulturnih znamenitosti, stoga se je našao na meti napada. U

---

¹ Usp. Šapro-Ficović, Marica. Djelovanje knjižnica pod opsadom u ratu : studija slučaja: Hrvatska 1991/1995. godine. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2012. str. 181.

ovome će radu kasnije biti teorijski prikazano karakteristike knjižnica, stanje u kojem su se našle, očuvanje fonda, djelovanje knjižnice, rad sa korisnicima i ostale aktivnosti koje su se u zadarskim knjižnicama provodile za vrijeme rata. Istražit će se osobito zakoni i smjernice vezani uz rad knjižnica za vrijeme oružanih sukoba.

Ovaj je rad podijeljen na dva dijela. Prvi je teorijski dio koji pruža povijesni prikaz o stradanju knjižnica u Domovinskom ratu, te stanje zadarskih knjižnica, točnije stanje Zadarske knjižnice Zadar, Gradske knjižnice Zadar i Knjižnice Državnog arhiva u Zadru u razdoblju Domovinskog rata. Stanje knjižnica opisano je na temelju istraživanja literature. Pri analizi dostupne literature korišteni su radovi Marice Šapro-Ficović koja je o djelovanju knjižnica u Hrvatskoj tijekom Domovinskog rata najviše pisala u radu „Život knjižnica pod granatama“ i u doktorskom radu „Djelovanje knjižnica pod opsadom u ratu“, te mrežne stranice zadarskih knjižnica kako bi se došlo do informacija o šteti koju su zadobile u ratu. Korišten je i IFLA-in priručnik o spremnosti i planiranju u slučaju katastrofe te članak autora Miljenka Pandžić koji govori o nekim iskustvima, ali i o problemima koji se mogu naći prilikom očuvanja pisane povijesne i kulturne baštine ukoliko se dogodi prirodna katastrofa, ili u slučaju ratnog sukoba. Drugi se istraživački dio sastoji od analize propisa i zakona u knjižničarstvu u Hrvatskoj koji se tiču rada u knjižnici, a posebice čuvanje knjižničnog gradiva u slučaju oružanog napada.

2. Razaranja tijekom Domovinskog rata u Hrvatskoj

Točan datum početka Domovinskog rata nije utvrđen, ali se smatra da je započeo 1. ožujka 1991. godine napadom na Policijsku postaju Pakrac, a završio je 5. kolovoza 1995. Ratom i ratnim razaranjem bilo je zahvaćeno 54% teritorija Hrvatske, na kojem se nalazilo 36% hrvatskog stanovništva. Namjera napada nije bila samo osvojiti teritorij, već i potpuno uništenje identiteta, što se očituje u napadima na kulturna dobra Hrvatske, a posebice granatiranje šibenske katedrale i zadarske prvostolnice². Točnije, smatrao se strašnim činom divljaštva razaranje kupole od katedrale svetog Jakova u Šibeniku što je pripadalo remek djelima hrvatske kulturne baštine³. Dubrovnik je također jedan od gradova kojega je snašlo strašno razaranje, ali se je uspio oduprijeti. Iako je imao neke objekte koji su čak bili pod UNESCO-vom zaštitom, to nije uspjelo spasiti Dubrovnik od neprijateljskih napada što je pomalo iznenadilo i ostale stanovnike Republike Hrvatske. Tijekom napada na Hrvatsku uništeno je i oštećeno dosta veliki broj knjižnica. Rat i njegovo razaranje tako nije zaobišlo niti Zadar. Dobro je napomenuti kako je Zadar još u II. svjetskom ratu pretrpio više od 60% uništenja povijesne jezgre⁴. Nakon II. svjetskog rata radilo se na postupnoj obnovi Zadra, te je postao važno vojno sjedište i svrstao se među gospodarski najrazvijenije gradove Hrvatske. Zadar je već početkom Domovinskog rata ponovno postao meta napada od sredine rujna 1991. godine, a najžešći su napadi na Zadar bili početkom listopada 1991. godine⁵ što je dovelo do ponovnog oštećenja grada.

Povijest je pokazala kako se u velikim ratnim pohodima velika pažnja daje na uništenje kulturnih ustanova, ne samo kao simbol uništenja identiteta i kulture već kao ozbiljno ostvarenje te namjere. Stoga se uočava razaranje brojnih knjižnica što je bio čin zastrašivanja i pokušaj apsolutnog brisanja neke kulture jer su knjižnice bile te koje su skupljale i brinule se o vrijednim ostavštinama naroda, a to se ponavljalo prilikom gotovo svakog ratovanja. Tako su se i zadarske knjižnice našle na meti uništenja, a pretrpjele su značajne štete. Točnije, tijekom Domovinskog rata u Zadru je teško pogođeno šest knjižnica, a to su Gradska knjižnica, Znanstvena knjižnica i četiri školske knjižnice. Tada se je Gradska knjižnica nalazila u Kneževoj palači.

---

² Usp. Perković, Marijan; Puljiz, Vlado. Ratne štete, izdaci za branitelje, žrtve i stradalnike rata u Republici Hrvatskoj, 2001. URL: <http://www.rsp.hr/ojs2/index.php/rsp/article/view/225/229> (2016-09-12)

³ Usp. Šapro-Ficović, Marica. Djelovanje knjižnica pod opsadom u ratu : studija slučaja: Hrvatska 1991/1995. godine. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2012. Str. 99.

⁴ Usp. Enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=66647> (2016-06-12)

⁵ Isto.

No, sve do početka rata u Zadru su postojala još četiri visoka vojna učilišta JNA unutar kojeg su djelovale i vojne knjižnice JNA⁶.

Osim što su se brinuli o stanovnicima grada Zadra tako što su im pružali mogućnost korištenja knjiga koja se pokazala nekom vrstom bijega od stvarnosti, ističe se veoma važna uloga zadarskih knjižničara tijekom Domovinskog rata. Upravo su knjižničari oni koji su zaslužni za spašavanje građe iz vojnih knjižnica u gradskim vojarnama jer ju je JNA nastojala uništiti tijekom povlačenja. Knjižničari su uspjeli spasiti topografske karte i druge materijale⁷. Upravo su na taj način knjižničari pomogli Hrvatskoj vojsci u obrani Zadra.

Dobro je napomenuti kako je radi važnosti Domovinskog rata, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu se odlučila za osnivanje Zbirke knjižnične građe o Domovinskom ratu 2008. godine. Osnivanjem Zbirke se omogućilo okupljanje ne samo knjižne već i one građe na drugim medijima na jednome mjestu radi novih istraživanja i stvaranja novoga znanja⁸. Time se je konačno obratila pozornost na nedostatak podataka, literature i dokumentacije iz Domovinskog rata što je dovelo do poduzimanja nekih konkretnih djela.

---

⁶ Usp. Šapro-Ficović, Marica. Nav. dj. str. 93.

⁷ Isto.

⁸ Usp. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. URL: <http://www.nsk.hr/zbirka-knjiznicne-grade-o-domovinskom-ratu/> (2016-06-15)

3. Stanje knjižnica u Zadru tijekom Domovinskog rata

Vojne knjižnice u Zadru koje su djelovale pod visokim vojnim učilištima JNA su bile u funkciji do rata. Početkom Domovinskog rata, započelo je i uništavanje tih knjižnica. Te knjižnice nisu toliko bile značajne po broju ili vrijednosti fonda, već po onome što se događalo unutar zidova knjižnica. Naime, posjedovale su više od 500.000 knjiga. Pripadnici JNA su počeli napuštati vojarne u listopadu 1991. godine, a prije toga je učinjen strašan čin. Prije nego što su pripadnici JNA napustili vojarne, sa sobom su uzeli dio knjiga, a dio knjiga su zapalili. Čak su se dvadeset i tri dana palile knjige u vojarni Đuro Đaković, ali dio knjiga je ipak uspio biti spašen od strane zadarskih knjižničara⁹. Knjige su bile bačene, polijevane benzinom te zapaljene. No to nisu bile knjige koje bi bile izabrane nasumice.

To su bile ciljane knjige koje su bile pisane na latinici koje su koristili nastavnici vojne škole. Aleksandar Stipčević ističe kako je to „prvo spaljivanje knjižničnog fonda u Europi poslije Hitlera i prvo spaljivanje u Hrvatskoj nakon što su komunisti spalili mnoge knjižnice nakon 2. svjetskog rata.“¹⁰ Uništena je i sva oprema. Srećom, knjižničari iz Gradske knjižnice Zadar su uskočili u pomoć uništenim knjižnicama zajedno sa drugim zadarskim knjižničarima te su uspjeli spasiti dio građe. Spašenu građu je činilo više od 70.000 knjiga, ali i priručnika, časopisa te tipografskih i ostalih karata¹¹ što će se kasnije pokazati od iznimne važnosti. Knjižničari su na taj način izravno djelovali prilikom rata, te su time pomogli pri obrani grada Zadra.

Znanstvena knjižnica Zadar je osnovana 1855., a započela je sa radom 1857. godine. Svrstana je među najvažnije knjižnice u Hrvatskoj, a posjeduje iznimno vrijednu građu. Ističe se brojem knjiga od 400.000, nešto manje od 4.000 muzikalija, 372 pergamene, 34 inkunabule, više od 1.000 vrijednih rukopisa, brojnom periodikom, Dalmatikom od 20.000 knjiga te brojnom drugom građom¹². Za vrijeme Domovinskog rata, Znanstvena knjižnica Zadar je dva puta nastradala. U listopadu 1991. godine, istoga dana su nastradale i Znanstvena knjižnica i Gradska knjižnica u Zadru prilikom napada. Knjižnica je bila izravno pogođena sa desetak granata, te u svibnju 1992. godine.

---

⁹ Usp. Šapro-Ficović, Marica. Nav dj. str. 93.

¹⁰ Šapro-Ficović, Marica. Nav dj. str. 93.

¹¹ Usp. Šapro-Ficović, Marica. Nav. dj. str. 93.

¹² Usp. Šapro-Ficović, Marica. Nav. dj. str. 94.

Bombardiranje knjižnice je prouzročilo brojna oštećenja, od uništenja kompletne računalne opreme, radne prostorije knjižničara pa sve do knjižnične građe¹³. Točnije, uništen je dio spremnika i dvjestotinjak svezaka knjižne građe. Uništenjem kompletne računalne opreme je odgodilo već započetu elektroničku obradu fonda¹⁴. Također je došlo do oštećenja krovišta zgrade, razbijanja stakla, uništenih zidova, prostorija, polica, kataloga... Ukupna ratna šteta Znanstvene knjižnice je procijenjena na iznos od 200.000 eura. Unatoč tome što je prijetila izravna ratna opasnost, knjižnica je i sa oštećenom zgradom bila na usluzi korisnicima tijekom cijelog Domovinskog rata¹⁵ i ostalim kolegama knjižničarima iz drugih knjižnica. Naravno, knjižničari su se brinuli o čišćenju ruševina i organizaciji knjižnice, te su se brinuli o građi koja bi potom spremljena išla u spremište. Valja istaknuti kako je Znanstvena knjižnica primila nagradu za zapažene uspjehe u polju znanosti i kulture 1995. godine od samoga Grada Zadra¹⁶, bez obzira na ratno vrijeme i teške uvjete života i rada koji su potom uslijedili.

Gradska knjižnica Zadar je započela sa radom u siječnju 1949. godine u Kneževoj palači na poluotoku. Nakon II. Svjetskog rata, Zadar se našao u teškoj situaciji jer je došlo do velikih oštećenja grada zbog bombardiranja. Osamdesetih godina Knjižnica je radila na svome proširenju, ali se početkom Domovinskog rata Knjižnica nalazila u opasnoj situaciji. Knjižnica je 1991. godine pogođena sa osam projektila, a eksplodirala su četiri¹⁷. To je prouzročilo veliku štetu zgradi Kneževe palače, ali nije došlo do požara stoga se je uspio sačuvati veći dio knjižnog fonda. Zgrada je bila u poprilično razrušenom stanju jer se zid pročelja odvojio od ostatka zgrade i stvorila se pukotina. Nastala je tako velika pukotina da su se kroz nju mogli vidjeti prolaznici na Kalelargi stoga se zgradu nastojalo učvrstiti unutarnjom i vanjskom konstrukcijom koja je bila načinjena od drvenih greda¹⁸. Zgrada knjižnice se nalazila u lošem stanju da gotovo nije bila prikladna za korištenje. Ono što je najvažnije je to što je Knjižnica nastavila poslovati u takvim uvjetima. Upravo je misao o dužnosti knjižničara vodila rad knjižnice naprijed jer se smatralo kako je bitno pružati ljudima toliko potrebnu knjigu. Knjiga nije predstavljala samo predmet, ona je bila sredstvo pomoću kojega se dizao duh naroda koji je ostao u ranjenom gradu. Stoga se nastojalo povećati broj korisnika, ali i knjižne građe, a najčešći je način nabave bio dar. Knjižnica nastavlja djelovati u Kneževoj sve do 1999. godine

---

¹³ Usp. Znanstvena knjižnica Zadar. URL: <http://www.zkzd.hr/hr/knjiznica/povijest> (2016-06-10)

¹⁴ Usp. Društvo knjižničara Zadar. URL: https://dkz.hr/wp-content/uploads/2013/07/vodic_po_knjiznicama_w.pdf (2016-06-10)

¹⁵ Usp. Znanstvena knjižnica Zadar. Nav. dj.

¹⁶ Usp. Šapro-Ficović, Marica. Nav. dj. str. 95.

¹⁷ Usp. Društvo knjižničara Zadar. Nav. dj.

¹⁸ Isto.

kada se središnjica Knjižnice seli u ulicu Stjepana Radića¹⁹. Knjižnica je preseljena u bivši vojni objekt koji je bio jednostavan za prilagoditi potrebama knjižnice²⁰. Ministarstvo obrane Republike Hrvatske je udijelilo prostor Gradskoj knjižnici Zadar zahvaljujući razumijevanju kojega je iskazao vojni vrh. Pisma tadašnjeg ravnatelja Knjižnice gospodina Pehara govore kako je izrazito čvrstu potporu pružao i zapovjednik splitske oblasti general Gotovina²¹. Moglo bi se zaključiti kako je to bio jedan od načina priznavanja djela knjižničara koji su pomagali pri raščišćavanju i spašavanju knjiga iz knjižnica vojarni.

Knjižnica Državnog arhiva u Zadru i Arhiv nisu pretrpjeli značajnije štete tijekom Domovinskog rata osim popucalih stakala na prozorima zbog detonacija u blizini, oštećenja krova i vlage koja se nalazila u spremištima²². Dvorište Arhiva je bilo pogođeno sa nekoliko granata, dok je na okupiranom području Zadarske županije bila uništena velika količina arhivskog gradiva. Arhivsko gradivo je pripadalo Državnom arhivu u Zadru, a uništeno je od strane velikosrpskih okupatora²³. Državni arhiv Zadar je tijekom rata neprestano radio, ali je korisnika bilo manje nego što je bilo uobičajeno i nije bilo stranaca. Godišnje se upisivalo oko 200 novih knjižničnih jedinica. Sredinom 1995. godine se počinje sa revizijom prema starim knjigama inventara i abecednim katalozima²⁴. Osim knjižnica u Zadru, razaranja su snašla i one knjižnice koje su se nalazile izvan područja Zadra kao i građa koju su posjedovale.

3.1. Rad knjižnica u ratnim uvjetima

Knjižnice su bile jedine javne ustanove koje su radile u gradovima pod opsadom i služile su korisnicima, ali bile i podrška. Autorica koja se većinom bavi tematikom rata i knjižnica u Hrvatskoj je Marica Šapro-Ficović. Široj je javnosti poznata slika stradavanja knjižnica u Hrvatskoj tijekom Domovinskog rata, ali je dosta nepoznato to što su knjižnice i dalje nastavile sa radom iako su se svi nalazili u životnoj opasnosti.

---

¹⁹ Usp. Gradska knjižnica Zadar. URL: http://www.gkzd.hr/?q=hr/o_nama (2016-06-09)

²⁰ Usp. Društvo knjižničara Zadar. Nav. dj.

²¹ Usp. Šapro-Ficović, Marica. Nav. dj. str. 97.

²² Usp. Katić Piljušić, Mirisa. Knjižnica Državnog arhiva u Zadru: Od namjesničke do specijalne arhivske knjižnice. // Arhivski vjesnik, 53 (2010), str. 111-136. URL: hrcak.srce.hr/file/93561 (2016-06-15)

²³ Usp. Državni arhiv Zadar. URL: <http://www.dazd.hr/hr/arhiv/povijest> (2016-06-09)

²⁴ Usp. Katić Piljušić, Mirisa. Nav. dj. str. 111-136.

Pohvalno je što se šibenska knjižnica intenzivno bavila razvojem izdavačke djelatnosti čak za vrijeme rata²⁵. Kao što je već dan primjer Gradske knjižnice Zadar, knjižničari su dolazili raditi u katastrofalnim uvjetima, bez obzira na bombardiranje koje se događalo i ostale opasnosti koje su svakodnevno prijetile.

Autorica Šapro-Ficović spominje neke suvremene autore poput J. Raven, H. Hillerbrand i nama poznatog Aleksandra Stipčevića koji motive i uzroke uništenja knjižnica i knjiga definiraju pomoću teorija mita, bibliokausta i libricida kao izraz ekstremne agresije²⁶.

Šapro-Ficović objašnjava kako taj pojam „označava uništavanje knjiga i knjižnica po nalogu autoritarnih režima, kojim se želi izbrisati kolektivno pamćenje i nacionalni identitet. Vezuje se uz pojmove memoricida, etnocida, urbicida i homicida²⁷“. Navodi kako je u Hrvatskoj, bez onih sa okupiranih područja, od početka agresije 1991. pa do sredine 1992. godine uništeno, spaljeno, teže ili lakše oštećeno više od 120 knjižnica²⁸. „Libricid nije bio najvažniji cilj agresije, ali se o njemu može i treba govoriti kao neizostavnom dijelu agresije nad gradovima - urbicidu, kulturno-povijesnim spomenicima – kulturocidu i ljudima – etnocidu²⁹“.

Razlog za rad knjižničara tijekom rata je bilo mnogo, a većinom su ljudi osjećali da im je posao dužnost, predanost poslu, strah od gubitka posla, način kako bi pridonijeli obrani, jedan od načina izražavanja pobune, prkosa i ponosa. Naravno, rad je bio prilagođen prema situaciji i uvjetima u kakvim su se nalazili. Knjižnice su radile svaki radni dan, osim u vrijeme uzbune. Radno se vrijeme prilagođavalo korisnicima, a zbog napada su često mijenjali vrijeme rada. Roditelji radi straha nisu djeci dozvoljavali da odlaze sami u knjižnicu, stoga su radije oni sami dolazili kako bi uzeli slikovnice i knjige za njih³⁰.

Ali unatoč svim tim silnim razaranjima, život se je odvijao. Na početku rata je smanjen broj korisnika, ali i djelatnika u svim knjižnicama. Kasnije je došlo do povećanja broja djelatnika i korisnika te knjiga koje su se posuđivale, a većinom su se čitala lakša štiva. Stvorile su se nove skupine korisnika, a to su vojnici i izbjeglice. Vojnici su sami dolazili u knjižnice ili su im se na bojišta donosile knjige³¹. Tijekom Domovinskog rata, pripadnici Hrvatske vojske

---

²⁵ Usp. Šapro-Ficović, Marica. Nav. dj. str. 99.

²⁶ Isto.

²⁷ Matica hrvatska. URL:

<http://www.matica.hr/vijenac/487/%C5%BDivot%20knji%C5%BEnica%20pod%20granatama%20/> (2016-05-15)

²⁸ Usp. Matica hrvatska. Nav. dj.

²⁹ Šapro-Ficović, Marica. Nav. dj. str. 397.

³⁰ Usp. Matica hrvatska. Nav. dj.

³¹ Usp. Šapro-Ficović Marica. Life of libraries under war conditions in Croatia 1991-1995: with special consideration of Dubrovnik. Dubrovnik Public Library, Dubrovnik, Croatia. [Predavanje]. URL:

https://www.pmf.unizg.hr/_news/28287/Dubrovnik%20EBHL%20May%202014%20ver%205.pdf (2016-06-15)

su se pokazali kao vrlo dobrim korisnicima, a knjižničari, svjesni toga da su im mogućnosti bile vrlo ograničene, su se prilagodili njihovim potrebama i izlazili im u susret. S obzirom na situaciju, mogli su uzeti više knjiga, a najviše su se tražili trileri, kriminalistički i akcijski romani, beletristika, a bio je pobuđen i ponovni interes za klasičnom književnošću³². Knjige su tijekom rata imale mnogo veće značenje nego što su imale prije.

Knjižničari su se stoga pokušali brinuti o što većem broju korisnika kako bi im pružili njima tako potrebne knjige koje su im pomagale da se lakše izdrže dani. Korisnici su se nalazili i u hotelima i bolnicama te je organizirana izvanknjižnična posudba kako bi se i toj grupi korisnika zadovoljile potrebe³³. Način na koji su knjižničari dolazili do građe tijekom rata je najčešće bio putem dara, trgovačkih putnika ili kupnjom. Zanimljiv je slučaj razmjene između Muzeja iz Beograda i Knjižnice Filozofskog fakulteta u Zadru. Naime, Muzej je slao svoja brojna luksuzna izdanja iako je Knjižnica odbila jer je bilo dosta problematično, a građa je stizala i za vrijeme najvećih napada. Sada, u doba normalnog rada i zadovoljavajućih uvjeta, Muzej ne šalje građu niti odgovara na brojne upite i molbe³⁴.

No, knjižnice su imale i drugačiju ulogu, a to je da uvelike pridonose i pomažu zajednici na koji god način. Tijekom rada su se stvarale veze, odnosno povezanost između knjižničara i korisnika, odnosi su bili iskreni i bliski, a posebice u odnosu između prognanika i izbjeglica, te djece. Nadalje, knjižnice su korisnicima bile mjesta za druženje, čitanje, terapiju, odnosno oporavak jer su ljudi sve više imali izražene potrebe za lijepom riječju, komunikacijom, duhovnošću, informacijama, kulturom³⁵. Pomagali su ljudima koji su tragali za normalnim životom, odnosno kako bi se održali na životu i olakšali život u teškim vremenima. Tada je među ljudima vladala solidarnost, sloga i briga za druge.

Knjižnice su većinom bile nepripremljene za rat, kao i građani. Tadašnje Ministarstvo prosvjete i kulture je poslalo upute o postupanju s građom u slučaju rata tek potkraj rujna 1991. godine. Rat je tada već uništavao gradove, a samo su neke knjižnice poduzele preventivne mjere zaštite³⁶. Knjižnice su morale prilagoditi svoj posao i prostor. One knjižnice koje su imale podrum su služile za čuvanje i korištenje građe ili poput podruma knjižnice Filozofskog fakulteta u Zadru, za sklonište zaposlenicima i susjedima. Iako se rad u knjižnicama činio

---

³² Usp. Šapro-Ficović, Marica. Nav. dj. str. 252.

³³ Usp. Šapro-Ficović, Marica. Nav. dj. str. 200.

³⁴ Usp. Šapro-Ficović, Marica. Nav. dj. str. 186.

³⁵ Usp. Matica hrvatska. URL:

<http://www.matica.hr/vijenac/487/%C5%BDivot%20knji%C5%BEnica%20pod%20granatama%20/> (2016-05-15)

³⁶ Usp. Matica hrvatska. Nav. dj.

normalan, bio je isprekidan općom uzbunom kada su se knjižničari i korisnici sklanjali u podrum. Problem je stvarala velika hladnoća u studenom i prosincu 1991., a nije bilo ni struje niti vode³⁷. Općenito se za vrijeme opsade broj djelatnika smanjio najčešće radi odlaska u mirovinu, sporazumnog raskida ili otkaza.

Knjižničari su nastojali stvoriti dojam normale stoga su učili, planirali, radili na stručnom usavršavanju i polagali stručne ispite, a u knjižnicama je vladala sloga i kolegijalnost³⁸ koja danas više nije toliko prisutna među djelatnicima.

---

³⁷ Usp. Matica hrvatska. Nav. dj.

³⁸ Isto.

4. Očuvanje knjižnične građe

Za očuvanje knjižnične građe, ali i druge, kao i djelovanje kulturnih ustanova vrijede gotova iste mjere. UNESCO je 1998. godine objavio program pod nazivom Program hitnih mjera za zaštitu vitalnog gradiva u slučaju oružanih sukoba („*Emergency Programme for Safeguarding of vital records in the event of armed conflict*“). Može se smatrati kako je ona specijalizirani aspekt zaštite od prirodnih katastrofa jer zahtijeva jednaki pristup analizi rizika i procjeni, te slijedi razvoj strategija za izbjegavanje i smanjenje rizika. U početnoj fazi postoji mogućnost od neposrednih fizičkih oštećenja i požara od posljedica bombardiranja, a u drugoj fazi nakon borbe se nastavlja opasnost od štete na opremi i zgradi, kao i dislociranje službi i osoblja³⁹. Prilikom oružanih sukoba, za zaštitu je potrebno računati na dva elementa. Prvi je element korištenje zaštitnih tehnika u zgradi (zaštita in situ), ojačanje zgrade jer je potrebno izolirati u što je moguće višoj mjeri arhivsko gradivo od područja u kojemu se ispušta snažna energija u sukobima. U tome slučaju može doći do suradnje između menadžera arhiva i vojnih inženjera te preuzimanja ideja i tehnika. Drugi je element evakuacija u sklonište i smještaj zbirke ili dijelova zbirke, ili kopija elemenata koji se nalaze na drugim formatima. Postoje kriteriji selekcije za zaštitu, određivanje skloništa te za fizički raspored za preseljenje i razmatranje u kakvim će okolnostima započeti postupak⁴⁰. UNESCO je uzeo Hrvatsku za primjer kao jednu od triju zemalja radi izravnog utjecaja rata na kulturnu baštinu, a sada se nalazi u fazi post-ratnog oporavka.

IFLA je također izradila priručnik za planiranje i pripremu u slučaju katastrofe. Osnovni su koncepti plana u slučaju katastrofe je što više smanjiti rizik te povećati učinkovitost što je više moguće. Nadalje, za učinkovit plan je potrebna pažljiva procjena svih velikih opasnosti koje bi se mogle ostvariti i njihova vjerojatnost, realna svijest postojećih resursa i procedura kako se odnositi sa katastrofom koja već postoji u ustanovi i kako može biti poboljšana i unaprijeđena unutar proračuna i kadrovske strukture. Potrebno je još i stalno zalaganje za kontinuiranu promociju i provedbu preporuka plana⁴¹. Kako se događaju promjene i napreci u svakome području, tako je moguće da dođe do promjena uvjeta te drugih faktora, stoga je bitno

---

³⁹ Usp. Plathe, Axel. Uneskov program hitnih mjera za zaštitu vitalnog gradiva u slučaju oružanih sukoba. // Arhivski vjesnik. 43(2000), str. 77-90. URL: http://hrcak.srce.hr/file/16059&gws_rd=cr&ei=PYhkV7XqFIynaKDJnaAL (2016-06-14)

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Usp. McIlwaine, John. IFLA Disaster Preparedness and Planning : a brief manual. URL: http://webworld.unesco.org/mitigating_disaster/pdfs/anexos/cinco/mcilwaine.pdf (2016-06-14)

uzeti u obzir promjene i primijeniti što je i kako je potrebno. Za pripremu je potrebno osim plana i podijele svom osoblju zadatke, osigurati i dostupnost plana, reviziju, obuku zaposlenika, ali i uspostaviti veze sa vanjskim službama i individualnim osobama poput hitne službe, transporta, nabavljača opreme u slučaju katastrofe⁴². Prva reakcija u trenutku katastrofe treba biti, naravno, spašavanje ljudskih života.

Prilikom spašavanja važno je ne žuriti, već smireno ispitati situaciju i potrebe, stabilizirati okolinu te se pripremiti za uklanjanje građe koja je oštećena vodom. Bitno je održavati vezu sa medijima i podržavati osoblje, te maknuti i razvrstati građu u za to određeno mjesto i za određene metode oporavka. Pri tome ne treba zanemariti usluge korisnicima, pružiti im potporu ili, ukoliko je potrebno, smještaj⁴³.

4.1. Problemi prilikom očuvanja građe u kulturnim ustanovama

Prilikom očuvanja građe u slučaju katastrofe ili ratnih sukoba može doći do problema. Iako su češće prirodne katastrofe, može se dogoditi šteta koja je prouzročena ljudskom pogreškom ili u slučaju ratnog sukoba.

Iako ratni sukob predstavlja veliku opasnost i uzrok je mnogih gubitaka kulturne i pisane baštine države. Autor Miljenko Pandžić izlaže iskustva i probleme koji su se naišli prilikom očuvanja nacionalne pisane i kulturne baštine, a kao primjer navodi rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. U Domovinskom ratu se može naći mnogo primjera uništavanja kulturnih ustanova i baštine, te se ukazala potreba za protumjere, odnosno za pripremanjem inventarnih knjiga, mikrofilmiranjem (posebice one najvažnije i najvrijednije građe i ostalih važnih predmeta poput inventarnih knjiga i kataloga) i evakuiranjem. Kulturne ustanove trebaju biti u zgradama koje imaju siguran prostor za čuvanje građe jer odlaganje građe u prostoriji koja je puna vlage će rezultirati sa plijesni, stoga se treba osigurati prikladna mikroklima, voodoporni kontejneri i vozila⁴⁴. Nakon toga se treba raditi na očuvanju i restauraciji građe. U Hrvatskoj se samo tijekom dvije i pol godine oružanih sukoba teško oštetilo 500.000 listova papira, bilo fizički, od vlage, vode ili onečišćena izmetom jer se građa znala sakrivati i stavljati u staje. Svi

---

⁴² Usp. McIlwaine, John. Nav. dj.

⁴³ Usp. McIlwaine, John. Nav. dj.

⁴⁴ Usp. Pandžić, Miljenko. Some experiences and problems concerning preservation of national literary heritage : disaster prevention including armed conflicts. // Arhivski vjesnik. 37(1994), str. 69-78. URL: <http://hrcak.srce.hr/file/98254> (2016-06-14)

se planovi kao i zahtjevi, trebaju pažljivo i precizno pripremiti i pismeno podijeliti nadležnim ustanovama. Osim toga, građa i zbirke se dijele prema određenim kriterijima te svrstava u određene kategorije, od kojih je prva ona građa koja ima najveće kulturno naslijeđe nacije, ali pripada i UNESCO-voj listi.

Kao što je već spomenuto, poželjna je, ali i potrebna suradnja na međunarodnoj, nacionalnoj, regionalnoj te lokalnoj razini kako bi se pomoglo ICA članovima u slučaju opasnosti kako bi se suočili sa rizikom koji ona nosi⁴⁵.

Dobro je imati na umu kako su Nacionalni arhivi u Ujedinjenom Kraljevstvu svjesni svoje ranjivosti stoga poduzimaju sve kako bi arhivi i rukopisi bili što sigurniji. Kako bi se osigurali od terorističkih napada i što više ublažili štetu koja je nanesena bombardiranjem, zgrade su prvenstveno građene na način da zaštite ljude, a tako i građu, primjerice neprobojno staklo i zastori koji ublažavaju štetu izazvanu eksplozijom bombi⁴⁶.

Ukoliko se smatra da se ustanove nalaze u opasnosti, traži se savjet od policije ili sigurnosnih tvrtki. Stoga je Metropolitanska policija pružila vodič u kojemu se predlaže da se ne ostavljaju nikakvi dokumenti na stolovima ili blizu prozora, nego da se pohrane u spremište koje je otporno na vatru, te pohrana arhiva treba biti udaljena od vanjskih zidova, prozora i vrata. Poželjno je izraditi još primjeraka originala vrijedne građe, te zaključati kataloge i obavijesna pomagala nakon radnog vremena kako bi se spriječile krađe. Preporuka je i da ne dođe do gomilanja smeća i da se bude na oprezu ako se nađe na neke sumnjive pakete ili predmete. Zadnja je preporuka da se obavijesti policija o osobama koje posjeduju ključ objekta, ukoliko ih ima⁴⁷.

---

⁴⁵ Usp. Pandžić, Miljenko. Nav. dj.

⁴⁶ Usp. Protecting archives and manuscripts against disasters. URL: <http://www.nationalarchives.gov.uk/documents/information-management/memo6.pdf> (2016-06-14)

⁴⁷ Isto.

5. Istraživanje

5.1. Cilj i svrha istraživanja

Svrha istraživanja je analizirati propise i dokumente vezane uz postupanje s knjižničnom građom u slučaju oružanih sukoba.

Istraživačka pitanja su sljedeća:

1. Koji su to propisi i dokumenti što govore o zaštiti knjižnične građe u slučaju rata u Republici Hrvatskoj?
2. Što je tim dokumentima propisano?
3. Postoje li posebne smjernice u Republici Hrvatskoj koje se bave isključivo djelovanjem knjižnice i zaštitom knjižnične građe u ratnim situacijama?

5.2. Metodologija istraživanja

Istraživanje je obavljeno pomoću metode analize propisa i dokumenata koji se nalaze u području knjižničarstva, a tiču se čuvanja knjižnične građe u ratnim situacijama. Analizirat će se zakoni i drugi dokumenti Republike Hrvatske i što je njima propisano kako bi se utvrdile posebne potrebe čuvanja knjižne građe koje su prisutne u takvoj iznimnoj situaciji kao što je rat. Glavni izvori podataka u ovome istraživanju su mrežne stranice Knjižnice grada Zagreba⁴⁸ i Narodnih novina⁴⁹. Narodne novine pružaju pregled zakona koji su na snazi u Republici Hrvatskoj.

---

⁴⁸ Knjižnice grada Zagreba. URL: <http://www.arhiva.kgz.hr/mreza/bdi/dokumenti/> (2016-09-15)

⁴⁹ Narodne novine. URL: <https://www.nn.hr/> (2016-09-15)

5.3. Rezultati istraživanja

Zakon o knjižnicama⁵⁰ ukazuje na poštivanje Pravilnika o zaštiti knjižnične građe⁵¹ u kojemu se ističu dva članka. Članak 3. naglašava poduzimanje osnovnih mjera zaštite građe od opasnosti među kojima pripadaju i ratna razaranja, dok članak 5. donosi plan mjera za slučaj opasnosti koji se sastoji od 5 elemenata.

Postoji Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara⁵² koji u Članku 75. govori o dužnosti ustanove da u doba mira osigura uvjete koji su potrebni za zaštitu i čuvanje kulturnih dobara u slučaju izvanrednih okolnosti u kojima je naveden oružani sukob, te da poduzme mjere za sprječavanje krađe i svih ostalih oblika prisvajanja kulturnih dobara kojima je cilj njihovo uništenje. Članak 76. govori o ovlasti koju posjeduje ministar kulture da može narediti poduzimanje posebnih mjera zaštite u slučaju izvanrednih okolnosti.

U knjižničarstvu je prihvaćen i Zakon o arhivskom gradivu i arhivima⁵³ 1997. godine. U njemu se navodi kako će arhiv uzeti gradivo iako ono njemu ne pripada ako gradivu prijete uništenje što bi se moglo protumačiti i u slučaju rata. Članak 43. i Članak 44. govore o zadaćama državnih arhiva među kojima su i mjere zaštite arhivskog gradiva i njegova sigurnost te o suradnji sa drugim ustanovama kulture i srodnim ustanovama.

Republika Hrvatska je pristala na međunarodnu Konvenciju za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba⁵⁴ od 08. listopada 1991. godine. Uz Konvenciju je povezan i protokol. Dokument je usmjeren na zaštitu građe, odnosno na zaštitu bilo kojeg kulturnog dobra u slučaju oružanog sukoba te poduzimanje mjera za čuvanje već u vrijeme mira za predvidive posljedice od oružanog sukoba. No, ona je na snazi i u vrijeme mira. Naglašena je važnost poštivanja kulturnih dobara za vrijeme oružanog sukoba i djelovanja u slučaju okupacije. Naime, važno je pomoći okupiranom području u čuvanju svojih kulturnih dobara na koji god načini, a ukoliko bude potrebno, poduzeti i one najnužnije mjere očuvanja. Konvencija

---

⁵⁰ Zastupnički dom Sabora Republike Hrvatske: Zakon o knjižnicama. Narodne novine. URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267274.html> (2016-09-15)

⁵¹ Ministarstvo kulture: Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. Narodne novine. URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/288524.html> (2016-09-15)

⁵² Zastupnički dom Hrvatskoga državnog sabora: Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Narodne novine. URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/271022.html> (2016-09-15)

⁵³ Zastupnički dom Sabora Republike Hrvatske: Zakon o arhivskom gradivu i arhivima. Narodne novine. URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267275.html> (2016-09-15)

⁵⁴ Ministarstvo kulture: Konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanoga sukoba od 14. svibnja 1954. i Protokol uz tu konvenciju od 14. svibnja 1954. godine koji su na snazi od 8. listopada 1991. godine. Narodne novine. URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/327829.html> (2016-09-15)

propisuje i označivanje kulturnih dobara radi lakše identificiranja, ali i unos odredbi u vojne mjere za poštivanje kulturnih dobara te pomoć sa civilnim vlastima radi čuvanja dobara. Konvencija navodi i odobravanje posebne zaštite za zbrinjavanje dobara, ali je potrebno zadovoljiti 6 uvjeta kao što je dovoljna udaljenost od industrijskog središta ili izloženih ciljeva, da se ne upotrebljava u vojne svrhe... Omogućeno je i pružanje imuniteta kulturnih dobara za zaštitu od svake vrste neprijateljskog čina, ali i opoziv imuniteta. Određuje prijevoz kulturnih dobara i poštivanje osoblja i njegovog rada sa dobrima. Nadalje, Konvencija određuje i uvjete kojima određuje kada se može upotrebljavati njezin znak kao sredstvo identifikacije. Sadrži još i načine izvršavanja Konvencije i njezine završne odredbe. Pravilnik o izvršavanju Konvencije za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba govori o kontroli te posebnoj zaštiti u koju se ubrajaju i improvizirana skloništa.

5.4. Rasprava

Uz pomoć pregleda propisa u dokumenata koji se služe u knjižničarstvu u Republici Hrvatskoj, mogu se dobiti odgovori na postavljena istraživačka pitanja. Nacionalni zakoni u Republici Hrvatskoj koji su na snazi, a tiču se zaštite knjižnične građe u slučaju rata su Zakon o knjižnicama koji samo upućuje na Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. Postoji još i Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Koristi se i Zakon o arhivskom gradivu i arhivima jer i arhivi mogu pomoći pri očuvanju knjižnične građe ukoliko se ukaže potreba. Republika Hrvatska se drži i međunarodnog ugovora, točnije Konvencije za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba koji donosi i njezin protokol.

Zakon o knjižnicama samo ukazuje na poštivanje Pravilnika o zaštiti građe koji propisuje poduzimanje osnovnih mjera za zaštitu građe u slučaju opasnosti te donosi plan mjera od 5 elemenata. Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara naglašava dužnosti koje ustanova ima za vrijeme mira da osigura uvjete za zaštitu i čuvanje dobara, te poduzimanje mjera za sprječavanje građe i svih ostalih oblika prisvajanja kulturnih dobara u cilju uništenja. Osim toga, daje se ovlast ministru kulture narediti poduzimanje posebnih mjera zaštite u slučaju izvanrednih okolnosti. Zakon o arhivskom gradivu i arhivima je vezan uz knjižničarstvo jer propisuje preuzimanje gradiva koje arhivu ne pripada ako mu prijete uništenje što se može protumačiti i za vrijeme oružanih sukoba. Govori o mjerama zaštite arhivskog gradiva i sigurnosti te o suradnji sa drugim ustanovama. Konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju

oružanog sukoba je usmjerena na zaštitu ne samo knjižnične građe, već bilo kojeg kulturnog dobra u slučaju oružanog sukoba, ali i poduzimanje mjera za čuvanje dobara u vrijeme mira kojima bi se moglo izbjeći predvidive posljedice od oružanog sukoba. Uz Konvenciju se veže i njezin protokol. Naglašava važnost poštivanja dobara i djelovanja u slučaju okupacije, ali i pomoći koja se treba pružiti okupiranom području. Govori o označavanju kulturnih dobara radi lakše identifikacije. Propisuje unos odredbi i u vojne mjere za poštivanje dobara i pomoć civilnim vlastima pri njihovom očuvanju. Uočavaju se posebne zaštite za zbrinjavanje dobara za koje je potrebno ispuniti određenih 6 uvjeta. Moguće je davanje imuniteta kulturnih dobara za zaštitu, ali i njegovo oduzimanje. Određuje se prijevoz kulturnih dobara te se poziva na poštivanje osoblja i njegovog rada. Govori se i o uvjetima koji određuju može li se upoznavati znak od Konvencije kao sredstvo identifikacije. Osim toga, sadrži još i načine izvršavanja Konvencije i njezine završne odredbe.

Odgovor na pitanje postoje li posebne smjernice u Republici Hrvatskoj koje se bave isključivo djelovanjem knjižnice i zaštitom knjižnične građe u ratnim situacijama je negativan. Ne postoje posebne smjernice niti zakoni na nacionalnoj razini koje bi pokrile to područje. Uočeno je da se zakoni samo površno dotaknu zaštite građe tako što je određeno da se moraju poduzeti osnovne mjere zaštite i čuvanja građe u izvanrednim situacijama. U te se situacije ubrajaju požari, poplave i druge, a ne isključivo ratni sukobi. Vrijedno je spomenuti kako je Hrvatska prihvatila međunarodnu Konvenciju za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba od 08. listopada 1991. godine, a tada su već započeli neprijateljski napadi. Ostali navedeni zakoni i pravilnik su doneseni tek krajem rata. Može se zaključiti kako knjižnice gotovo pa nisu uopće bile pripremljene za takvu situaciju. Veliki je nedostatak što u knjižničarstvu u Hrvatskoj ne postoji niti jedan zakon niti smjernice koje bi točno odredile knjižnicama kako postupati što bi pomoglo oko organizacije, rada s korisnicima, ali i očuvanja građe, posebice stare i rijetke u slučaju rata.

6. Zaključak

Hrvatska je tijekom Domovinskog rata preživjela strašna razaranja. Stradale su i brojne kulturne ustanove, od kojih je puno bilo knjižnica. One su bile gotovo jedine ustanove koje su neprekidano radile tijekom cijeloga rata. Zadarske su knjižnice preživjele neprijateljske napade, a stradale su Gradska knjižnica Zadar, Znanstvena knjižnica Zadar, Knjižnica Državnog arhiva u Zadru, školske i vojne knjižnice. Uobičajena slika knjižničara za pultom nestaje jer se uočava prilagodba knjižničara u radu tijekom napada. Kroz ovaj rad se nastoji ukazati važna uloga knjižnice tijekom ratnih vremena koje se očituje kroz djelovanje knjižničara, rada sa korisnicima, a posebice čuvanja knjižne građe.

Početak teorijskog dijela rada govori o povijesnom prikazu stradavanja koja su se dogodila tijekom Domovinskog rata. Opisuje se stanje zadarskih knjižnica nakon neprijateljskih napada. Nakon toga je prikazan život knjižnica u ratnim uvjetima o čemu najviše piše autorica Marica Šapro-Ficović. Sljedeće je poglavlje koje govori o očuvanju knjižnične građe, nakon kojega su navedeni problemi koji su se dogodili prilikom očuvanja građe u kulturnim ustanovama. Pruženi su primjeri ne samo iz Domovinskog rata već i iz inozemstva.

Drugi dio rada, istraživanje, je nastao metodom analize propisa i dokumenata koji se koriste u području knjižničarstva u Republici Hrvatskoj. Istraživanje je bilo usmjereno na zakone i dokumente koji se odnose na rad knjižnica i čuvanje knjižničkog fonda u ratnim situacijama. Zakoni koji se nalaze na nacionalnoj razini, a spominju čuvanje građe u izvanrednim situacijama su Zakon o knjižnicama, Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara te Zakon o arhivskom gradivu i arhivima. Postoji i Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. Na međunarodnoj razini se nalazi Konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba. Na temelju obavljenog istraživanja, zaključuje se da su zakoni koji su sada na snazi o knjižnicama te zaštiti građe u slučaju naoružanog sukoba doneseni tek nakon početka Domovinskog rata. To je utjecalo na knjižnice koje su se pokazale nespремnim, ali su ipak uspjeli u očuvanju svojih fondova. Uz to, na pitanje o očuvanju knjižnične građe u slučaju rata možemo reći da se isti postupak primjenjuje u kulturnim ustanovama, posebice u arhivima.

Uočava se napredak u pisanju literature o djelovanju knjižnica tijekom Domovinskog rata, trudu knjižničara te stradavanju. Više se pišu smjernice koje sadrže upute što učiniti u slučaju izvanrednih situacija, točnije rata. U Hrvatskoj bi se ipak trebalo više posvetiti očuvanju fonda u slučaju rata i radu kako bi knjižnice uvijek bile spremne i znale kako djelovati.

Postojeće znanje se tako može nadograditi kako bi se došlo do novih saznanja i inovativnih rješenja koji mogu biti od ključne važnosti prilikom očuvanja građe i djelovanja knjižničara.

7. Popis literature

1. Društvo knjižničara Zadar. URL:
https://dkz.hr/wpcontent/uploads/2013/07/vodic_po_knjiznicama_w.pdf (2016-06-10)
2. Državni arhiv Zadar. URL: <http://www.dazd.hr/hr/arhiv/povijest> (2016-06-09)
3. Enciklopedija. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=66647> (2016-06-12)
4. Gradska knjižnica Zadar. URL: http://www.gkzd.hr/?q=hr/o_nama (2016-06-09)
5. Knjižnice grada Zagreba. URL: <http://www.arhiva.kgz.hr/mreza/bdi/dokumenti/> (2016-09-15)
6. Matica hrvatska. URL:
<http://www.matica.hr/vijenac/487/%C5%BDivot%20knji%C5%BEnica%20pod%20granatama%20/> (2016-05-15)
7. McIlwaine, John. IFLA Disaster Preparedness and Planning :a brief manual. URL:
http://webworld.unesco.org/mitigating_disaster/pdfs/anexos/cinco/mcilwaine.pdf
(2016-06-14)
8. Ministarstvo kulture: Konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanoga sukoba od 14. svibnja 1954. i Protokol uz tu konvenciju od 14. svibnja 1954. godine koji su na snazi od 8. listopada 1991. godine. Narodne novine. URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/327829.html> (2016-09-15)
9. Ministarstvo kulture: Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. Narodne novine. URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/288524.html> (2016-09-15)
10. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. URL: <http://www.nsk.hr/zbirka-knjiznicne-grade-o-domovinskom-ratu/> (2016-06-15)
11. Narodne novine. URL: <https://www.nn.hr/> (2016-09-15)
12. Pandžić, Miljenko. Some experiences and problems concerning preservation of national literary heritage : disaster prevention including armed conflicts. // Arhivski vjesnik. 37(1994), str. 69-78. URL: <http://hrcak.srce.hr/file/98254> (2016-06-14)
13. Perković, Marijan; Puljiz, Vlado. Ratne štete, izdaci za branitelje, žrtve i stradalnike rata u Republici Hrvatskoj, 2001.
URL: <http://www.rsp.hr/ojs2/index.php/rsp/article/view/225/229> (2016-09-12)

14. Katić Piljušić, Mirisa. Knjižnica Državnog arhiva u Zadru: Od namjesničke do specijalne arhivske knjižnice. // Arhivski vjesnik, 53 (2010), str. 111-136. URL: hrcak.srce.hr/file/93561 (2016-06-15)
15. Plathe, Axel. Uneskov program hitnih mjera za zaštitu vitalnog gradiva u slučaju oružanih sukoba. // Arhivski vjesnik. 43(2000), str. 77-90. URL: http://hrcak.srce.hr/file/16059&gws_rd=cr&ei=PYhkV7XqFIynaKDJnaAL (2016-06-14)
16. Protecting archives and manuscripts against disasters. URL: <http://www.nationalarchives.gov.uk/documents/information-management/memo6.pdf> (2016-06-14)
17. Šapro-Ficović, Marica. Djelovanje knjižnica pod opsadom u ratu: Studija slučaja: Hrvatska 1991/1995. godine. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2012. str. 441
18. Šapro-Ficović, Marica. Life of libraries under war conditions in Croatia 1991-1995: with special consideration of Dubrovnik. Dubrovnik Public Library, Dubrovnik, Croatia. [Predavanje]. URL: https://www.pmf.unizg.hr/_news/28287/Dubrovnik%20EBHL%20May%202014%20ver%205.pdf (2016-06-15)
19. Zastupnički dom Sabora Republike Hrvatske: Zakon o arhivskom gradivu i arhivima. Narodne novine. URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267275.html> (2016-09-15)
20. Zastupnički dom Sabora Republike Hrvatske: Zakon o knjižnicama. Narodne novine. URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267274.html> (2016-09-15)
21. Zastupnički dom Hrvatskoga državnog sabora: Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Narodne novine. URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/271022.html> (2016-09-15)
22. Znanstvena knjižnica Zadar. URL: <http://www.zkzd.hr/hr/knjiznica/povijest> (2016-06-10)

Libraries in Zadar during the War of Independence and preservation of library materials: the analysis of regulations and guidelines related to the actions in the event of armed attack

Summary

The main purpose of this final thesis is to become familiar with the situation that libraries or librarians have gotten into during the War of Independence. It shows how librarians acted with library materials in order to preserve them during war times. Moreover, the purpose of this work is to analyse regulations that are related to the preservation of material in case of an armed attack. This topic is of main importance because it enables research of libraries who have endured the attacks, activity of the libraries in Zadar during the War of Independence and the approach of the librarians to library materials and their patrons. This paper will help to identify the ways of preserving library materials and how much meaning the books really had to patrons during the attacks. Librarians put an effort into providing as many patrons as they could with books they wanted and they continued to work regardless the war circumstances. In such exceptional circumstances the crucial thing is to know prescribed procedures for business in this case procedures about how to act in case of armed conflict. Theory of this paper will be about activities of the libraries located in Zadar during the War of Independence. The focus is on the destruction of libraries, activity of the librarians, and work with patrons, preservation of the library material and some issues that can occur while preserving the material in cultural institutions in armed conflict circumstances. The last part of the study shows analysis of laws and other documentation in librarianship in Croatia where the subject is operation of the library and preservation of the library material in case of armed conflicts.

Key words: War of Independence, preservation of library material, library management, regulations